

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR NASİHATNAME

Nurten ÇELİK*

Öz

Nasihatname; dürüstlük, doğruluk, cömertlik, yardımseverlik, dinî inançların gerekleri gibi toplumların temelini oluşturan pek çok önemli konuda insanları bilinçlendirmek amacıyla kaleme alınmış eserler olarak bilinmektedir. Kökeni *Orhun Yazıtları*'na dayandırılan bu tür, Anadolu'da ilk olarak 13. yüzyılda Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eseri ile adından söz ettirmeye başlamış, ilerleyen yüzyıllarda bu türde gerek telif gerekse tercüme yoluyla birçok manzum ve mensur eser kaleme alınmıştır. Toplumların ihtiyaçlarına göre de ortaya çıkan nasihatname konu bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Bugüne kadar birçok nasihatname incelenmiş ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Ancak hâlâ gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen pek çok eserin varlığı da aşîkârdır.

Çalışmaya konu olan nasihatname de bunlardan biridir. Eser, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde 003715-II demirbaş numarası ile kayıtlı bir yazma eser içerisinde 274a-281b varakları arasında yer alan manzum bir nasihatnamedir. Harekeli nesih ile yazılan eser 240 beyitten oluşmakta ve eserin başının ve sonunun eksik olduğu tahmin edilmektedir. Eserde müellifin mahlasına yer verilmesine rağmen araştırmalarımız sonucunda müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eser; açık, anlaşılır ve akıcı bir dille kaleme alınmıştır.

16. yüzyılın önemli şairlerinden olan Güvâhî'nin eserde ismine yer verilmesi bu nasihatnamenin 16. yüzyıl ya da sonrasında yazıldığı ihtimalini düşündürmektedir. Eser, nüsha tasvifi ve şekil özellikleri, dil ve üslup, muhteva, çeviri yazı başlıkları altında incelenmiştir. Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerine rastlanan eser, aruzun *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbı ile kaleme alınmıştır. Eserde bazı aruz hataları tespit edilmiştir. Nasihatnamede sıkça rastlanılan deyim ve atasözü kullanımı, ayet ve hadislerden yararlanma özelliğine bu metinde de rastlanılmaktadır. Ayrıca eserin dilinin sade ve akıcı olmasına rağmen söz sanatlarının kullanımı oldukça yaygındır.

Muhteva kısmında eserin içeriği hakkında detaylara yer verilmiştir. İlmin önemi, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmek, gurbette olmanın zorlukları, açgözlülüğün sonuçları gibi konularda okuyucuya nasihatler içeren esere ayrıca kısa alegorik hikâyelerle zenginlik katılmıştır. Sembolik anlatımın hâkim olduğu bu alegorik hikâyelerde kahramanlar kuşlardır. Bu hikâyelerde diyalog tekniği kullanılmıştır. Çalışma, nasihatnamenin çeviri yazısı ile sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Nasihatnâme, nazım, alegori, inceleme, çeviri yazı.

* Dr., MEB., nurtencelik0266@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0591-9756

AN ADVICE BOOK WITH AN UNKNOWN AUTHOR

Abstract

Advice book; They are known as works written to raise people's awareness on many important issues that form the basis of societies, such as honesty, truthfulness, generosity, helpfulness, and the requirements of religious beliefs. This genre, whose origins are based on the *Orkhon Inscriptions*, first started to make a name for itself in Anatolia in the 13th century with Yunus Emre's work called *Risâletü'n-Nushiyye*, and in the following centuries, many poetic and prose works were written in this genre, both by copyright and translation. The advice that emerges according to the needs of societies varies in terms of subject matter. To date, many advice books have been examined and brought to the attention of researchers. However, it is obvious that there are still many works waiting to be unearthed.

The advice book, which is the subject of the study, is one of them. The work is a verse advice book located between pages 274a-281b in a manuscript registered with the inventory number 003715-II in the Presidency of Religious Affairs Library. The work, written in naskh with vowels, consists of 240 couplets and it is estimated that the beginning and end of the work are missing. Although the author's pseudonym is included in the work, no information about the author could be found as a result of our research. Work; it is written in a clear, understandable and fluent language.

The fact that Güvâhî, one of the important poets of the 16th century, is mentioned in the work suggests the possibility that this advice book was written in the 16th century or later. The work was examined under the headings of copy description and formal features, language and style, content, and translation text. The work, which has Old Anatolian Turkish language features, was written in the aruz *fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün* pattern. Some prosody errors were detected in the work. The use of idioms and proverbs and the use of verses and hadiths, which are frequently encountered in advice books, are also found in this text. In addition, although the language of the work is simple and fluent, the use of figures of speech is quite common.

Details about the content of the work are included in the content section. The work, which contains advice to the reader on subjects such as the importance of knowledge, complying with God's orders and prohibitions, the difficulties of being abroad, and the consequences of greed, is also enriched with short allegorical stories. In these allegorical stories where symbolic narrative dominates, the heroes are birds. Dialogue technique was used in these stories. The study ended with the translation of the advice book.

Keywords: Advice book, verse, allegory, review, transcription.

Giriş

Ahlakî açıdan bilinçli bir toplum meydana getirmek, insanlar arasında güven inşa etmek, iyilik değerlerini yaymak, dinî gerekleri insanlara öğretmek amacıyla nasihat içerikli eserler ortaya çıkmış ve bu türden eserlere hemen her kültürde rastlamak mümkün olmuştur. “Edebiyatımızda günümüze kadar öğüt vermek amacıyla pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler, halkı ya da devlet yöneticilerini ahlaki yönden olgunlaştırmayı, sosyal davranışlarını düzenlemeyi, erdemli kılmayı amaçlayan eserlerdir.” (Erenoğlu 1997:1) Türk edebiyatında da nasihat içerikli, öğreticilik yanı ağır basan eserler denilince akla gelen ilk türler arasında nasihatname yer almaktadır.

Sözlükte “bir şey saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek” anlamlarındaki *nush* kökünden türeyen *nasihat* kelimesi “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülüğten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” mânalarında kullanılmaktadır. (Çağrıçı 2006: 408)

Nasihat sözcüğünün Farsça karşılığı olarak *pend*, Türkçe karşılığı olarak ise *öğüt* ifadeleri kullanılır. Köklü bir geçmişe sahip olan Türk edebiyatı kendi kültürel birikiminin yanında etkileşim içinde olduğu toplumlardan da beslenmiştir. Türk İslam edebiyatı döneminde ortaya çıkan nasihatname de bu etkileşimlerin bir ürünüdür. Nasihatname, insanlara İslam’ın yasaklarını, emirlerini öğretmek; onları iyiye, doğruya sevk etmek, ahlakî değerler yönünden donanımlı bireyler yetiştirmek amacıyla yazılan öğüt içerikli eserlerdir. Parlatır; nasihatnameyi “İnsanlara yol göstermek, öğüt vermek amacıyla yazılan eser” olarak tanımlamaktadır (2011: 1266).

Türk edebiyatında yer alan nasihatnamein geneline baktığımızda dinî öğretilerin baskın olduğu göze çarpmaktadır. Ebû Rukayye Temîm İbni Evs ed-Dârî’den aktarılan bir rivayete göre Hz. Peygamber:

“Din nasihattir.” buyurdu.

“Kimin için?” diye sorduk.

“Allah için, Resûl’ü için, Müslümanların idarecileri için ve umumî halk için, buyurdular.” (Mucan, 2020: 27) hadisi de din ve nasihat arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Nasihatname yazarları bu eserleri oluştururken hadis ve ayetlerden oldukça faydalanmışlardır. Bunların yanında kısa hikâyeler, atasözleri ve deyimlerle nasihatnameine zenginlik katmışlardır.

Türk edebiyatında nasihatname türü *Orhun Kitabeleri*’ne dayandırılrsa da 13. yy’da Yunus Emre’nin yazmış olduğu *Risâletü’n-Nushiyye* bu türün ilk somut örneği olarak kabul edilebilir. İlerleyen yüzyıllarda gerek tercüme gerek telif bu türde pek çok eser edebiyatımıza kazandırılmıştır. Yine 13. yy’da Ahmet Fakih’in *Çarhnâme* adlı eseri bu türün önemli örneklerindendir. 14. yy’da Hoca Mesud’un tercüme eser özelliği taşıyan *Ferhengnâme-i Sa’dî*, Aydınlı Mürîdî’nin *Pend-i Ricâl* adlı eserleri dikkat çekicidir. 15. yy’da Refîî’nin *Beşâretnâme* adlı eseri, Ahmed Dâî’nin Farsçadan tercüme ettiği *Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-Puşereş* adlı çocuklara yönelik eseri öne çıkmaktadır. Sinan Paşa’nın mensur olarak kaleme aldığı *Maârifnâme* bu yüzyılda önem arz eden nasihatname örneklerindendir. 16. yy’da Derviş Şemseddin’in *Dehmurg*, Karamanlı Şeyh Cemâlî’nin mensur *Nesâyihu’s-sûfiyye fi’l-mevâzi’ d-dîniyye*, Güvâhî’nin 2133 beyitlik *Pendnâme*’si, Zaîfî Pîr Mehmed’in *Bâğ-ı Behişt* adlı *Bostân* tercümesiyle 1714 beyitlik *Bostân-ı Nesâyih* adlı *Pendnâme-i Attâr* tercümesi, Bihiştî Ramazan Efendi’nin *Heşt Bihişt*’i ve Cemâlî’nin *Risâle-i Durûb-ı Emsâl*’i 16. yüzyılın önemli nasihatnamei arasında sayılabilir. Şemseddin Sivâsî’nin sembolik mesnevisi *Mir’âtü’l-ahlâk ve Mirkâtü’l-eşvâk*, *Gülşen-âbâd*; 17. yy’da Sâfî Mustafa Efendi’nin *Gülşen-i Pend*’i, Veysi’nin *Hâbnâme*’si, Koçi Bey’in *Risâle*’si, Kâtib Çelebi’nin *Düstûrü’l-amel li-islâhi’l-halel* adlı eserleri; 18. yy’da Nabî’nin *Hayriyye*, Sünbülzâde Vehbî’nin *Lutfiyye*’si bu yüzyılların en önemli eserleri arasında yer almaktadır. 19. yy’da ise Erzurumlu Mehmed Şerîfî’nin *Pend-i Gülistân-ı Şerîf*’i dikkat çekicidir. (Pala, 2006:409-410)

Konularına göre çeşitlilik arz eden nasihatname hususunda Kaplan; “Başlangıçtan itibaren edebiyatımızda önemli bir tür olarak varlığını sürdüren manzum nasihatnamede, yazıldıkları dönemin

ihtiyaçları, sorunları ve amaçları doğrultusunda hemen her türlü konuya yer verilmiştir.” (2001:133) der. Her ne kadar nasihatname belirli konu başlıkları altında toplansa da bunları keskin çizgilerle birbirinden ayırmak oldukça zordur.

“Nasihatname, dinî nasihatname, tasavvufî nasihatname, sosyal hayatla ilgili nasihatname ve çeşitli ilim dallarıyla ilgili nasihatname olmak üzere dört başlık altında incelenebilir. Ancak bu tasnifin görece olduğunu, çoğu kez aynı eserde bu dört konunun ortak işlendiği de görülür. Hele dinî ve tasavvufî nasihatnamei birbirinden ayırmak daha da güçtür.” (Kaplan, 2002:791-799)

Bu konuda aynı görüşü savunanların başında gelen bir diğer isim de Agah Sırrı Levend’dir. Levend, toplumun temelini oluşturan eserleri dinî, ahlakî, tasavvufî gibi keskin sınırlarla birbirinden ayırmanın pek mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ona göre ancak kapsadığı fikre bakılması ve bir çerçeve içine alınması esastır. “*Mesalâ, Pend-nâme adı altında kaleme alınmış manzum ve mensur birçok eser vardır. Bunlarda ahlakî öğütler yer alır. Attar’ın Pend-nâme’si de ahlakî konulara değinmekle birlikte ahlakî tasavvuf açısından ele alındığı için, tasavvufî eserler arasına girer.*” (Levend, 1963: 91)

“*Nasihatname mensur, manzum ya da mensur-manzum karışık olarak karşımıza çıksa da daha çok, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır.*” (Selçuk 2015:120) Manzum nasihatname edebiyatımızda varlığını gösterdiği andan itibaren bir tür olarak kabul görmüştür ve telif ve tercüme olarak iki başlık altında incelenmiştir. Daha önce Mahmut Kaplan tarafından yapılan araştırmaya göre 68 olarak tespit edilen manzum nasihatname, Emine Yeniterzi tarafından ahlakî mesnevîler başlığıyla 82 olarak verilmiştir. Son zamanlarda yapılan manzum nasihatname hakkında Ayşe Parlaklıç Mucan tarafından kapsamlı bir doktora tezi hazırlanmış ve Mucan bu sayısı 69 telif ve 23 tercüme olmak üzere toplamda 92 olarak güncellemiştir. Aradan geçen zaman diliminde gün yüzüne çıkarılan çalışmalarla beraber sayıları artmıştır ve araştırmalar neticesinde artmaya da devam edecektir.

Edebiyat tarihi açısından önemli bir yere sahip olan nasihatnamede müellifi bilinen kadar bilinmeyenleri de oldukça fazladır. Bunların arşivlerin raflarından çıkarılıp araştırmacıların istifadesine sunulması ufuk açıcı olacaktır. Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 003715-II demirbaş numaralı bir mecmua içerisinde 274a-281b varakları arasında bulunan ve müellifi hakkında bilgi elde edilemediği manzum nasihatname; şekil, yapı ve muteva yönleriyle incelenecektir.

1. Nüsha Tavsifi

Eser, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 003715-II demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 358 varaktan oluşan yazma eserin genelinde Hz. Muhammed ve bazı din büyüklerine yönelik kasidelere yer verilmiştir. Eserde yer yer boş varaklara rastlanılmıştır. Çalışmaya konu olan nasihatname bu yazmanın 274a-281b varakları arasında kayıtlıdır. Harakeli nesih ile manzum olarak yazılan eser, 15 satırdan müteşekkil olup 240 beyitten oluşmaktadır. Eserin müellifi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnızca nasihatnamenin 14. beytinde geçen Miskin Ahmed ibaresine rastlanmıştır. Araştırmalarımız sonucunda müellif hakkında kesin bir bilgi tespit edilememiştir. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünde 16. yüzyılda 74 adet Ahmed isimli şaire rastlanmış dolayısıyla bu durum eserin müellifinin tespitini zorlaştırmıştır.

Miskîn Ahmed bendene nedür vücûd

Bildüri vir lutf idüp iy bahr-i cûd (14)

Eserin hangi yüzyılda yazıldığına dair bir bilgi bulunmamakla beraber 12. beyitte 16. yüzyılın önemli şairlerinden Güvâhî (d. ?/-ö. 933/1526’dan sonra) ve yine kaynaklara göre 16. yüzyılda yaşamış Penâhî’nin isimlerinin geçmesi eserin 16. yüzyıl ya da sonrasında yazıldığını göstermektedir.

İy Penâhî vâlihâmî ‘âşıkân

V’ey Güvâhî râz-dânî sâdıkân (12)

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde çalışmaya konu olan nasihatnamenin tanıtım kısmında

başında ve sonunda eksiklikler olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla metnin, bir eserin devamı mı yoksa müstakil bir nasihatname mi olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Eserde üç ayrı alegorik hikâye yer almaktadır. Kuşların dilinden sembolize edilen hikâyeler ile temsili bir anlatım şeklinin tercih edilmesi bakımından eser, 13. yüzyılda Attar'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserini tercüme yoluyla edebiyatımıza kazandıran Gülşehrî ve 16. yüzyılda Derviş Şemsî tarafından oluşturulan *Deh-murg* adlı eserle benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu çalışmada yer alan alegorik hikâyelerden birinin Güvâhî'nin *Pend-nâme*'sinde bulunan bir hikâye ile işlediği konu bakımından benzerlik göstermektedir. Bu hikâyelerden ilki eserde 20-37 beyitleri arasında, ikincisi 50-71 beyitleri arasında, üçüncüsü ise 80-97 beyitleri arasında bulunmaktadır. Bu hikâyelerin içeriğine muhteva kısmında detaylı şekilde yer verilecektir.

2. Ahenk Unsurları

Aruzun *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbıyla yazılan eserde özellikle hece sayısında uyumu yakalamak için hece düşmeli ulamalara sıkça yer verilmiştir.

Biri sokdı kıynagın gözine **anun**

Gözi kanı akdı yüzine anun (34)

Kimse **ide** mi zehr-i tiryâk cehdile

Sabr ola mı hîç ber-â-ber şehdile (117)

Müşterî ol meclise **olsun** müşterî

Şems yaksun anda 'ûd u micmerî (230)

Rûh-ı a'zam sırr-ı kevneyn Mustafâ

Mazhar-ı **esmâ** dürr-i bahreyn Mustafâ (240)

Aşağıdaki beyitte “bunca” şeklinde harekelenmiş olan kelime çeviri yazıda “bu nice” şeklinde okunmuştur.

Ger dirisen **bu nice** menba' durur

Kıssa bî-yubsir u bî-yesma' durur (165)

Eserde genellikle mürdef kafiye kullanımına yer verilmiştir.

Ma'rifet deryâsıdur bil küll-i 'amîk

Kimse pâyân bulmaz ana iy şefîk (2)

'Işk-ı Hak keştisine gir gir i yâr

Eyle seyrânunile leyl u nehâr (5)

Ba'zısı ârâm-ı cân-ı 'âşıkân

Ba'zısı derd-i derûn-ı sâdıkân (105)

Bazı beyitlerde mücerred kafiye de rastlanır.

Kim ki olmaz işe eyleye heves

Olur ol ‘âlem içinde hûr u has (99)

Cinashlı kafiye örneklerine deyer verilmiştir.

Sındı anun kuyrugile **kanadı**

Ol za’îfün kanadı anda **kanadı** (96)

Eyler isti’ dâda göre her **kişi**

Rûz u şebde dürlü dürlü her **işi** (107)

3. Dil ve Üslup

Nasihatname halk için yazılmış didaktik eserler olduğundan çalışmaya konu olan eserde de sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Her ne kadar yazıldığı yüzyıl tespit edilemese de dilin sade ve anlaşılır oluşu 16. yüzyıl ve sonrası yüz yılda yazılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nasihatnamenin genelinde sembolik bir anlatım hâkimdir. Kısa alegorik hikâyelerle anlatıma zenginlik katılmıştır. Eserde yer yer Arapça ve Farsça beyitlere ve ibarelere yer verilmiştir.

Fî zebân-ı nûr-ı maktûl hâ-kezâ

Kâlehü fi hâlihi yâ habbezâ¹ (38)

Vasf-ı cân me-râ sûy-ı canân mî bered

Kıssahâ pîş-i Süleymân mî bered² (86)

Hilm u ref’et ‘ilm u hikmet hûy-ı tû

Verd u ‘anber misk u ezfer bûy-ı tû³ (129)

Eski Anadolu Türkçesi emir kipi olarak kullanılan -gıl/-gil ve fiillerin şahıs çekimlerinde görülen -ın/in eklerine bu metnin dil özelliklerinde de rastlanmaktadır.

Bunları sen halka der-gûş eylegil

Anunile ‘aklı ser-hûş eylegil (9)

Bundan a’ceb bir hikâyet ideyin

Ben letâifden rivâyet ideyin (79)

Nasihatname didaktik yönü ağır basan metinlerdir. Bu çerçevede müellif öğütlerini sıralarken kültürel unsurlardan da faydalanır. “Yazarların kendi gözlemleri, bilimsel çalışmaları ve kültürel birikimlerinin yer aldığı bu eserlerde öğüt verilirken âyet ve hadislerden, atasözleri ve vecizelerden yararlanılır, ayrıca muhtelif hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse alınması öğütlenir.” (Pala 2006:409-410) İncelenen nasihatnamede de atasözü ve deyimlere yer verilmiş, ayetten faydalanılmış ve alegorik hikâyelerle esere derinlik kazandırılmıştır.

Şimdi toldı zulmet iş bu yer yüzi

Görmez oldu iş bu demde **göz gözi** (24)

Konu bakımından zengin bir içeriğe sahip olan nasihatnameler, sözün etkili ve güzel kullanımı ile de dikkat çekicidir. Söze derinlik katmak amacıyla sıkça başvurulan yollardan birisi de edebî sanatların kullanımını olmuştur. İncelenen metinde edebî sanatların kullanımını göze çarpmaktadır. Eserde kullanılan edebî sanatlardan bazıları şu şekilde örneklendirilebilir:

Aşağıdaki beyitte “Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir.” atasözü kullanılarak irsâl-i mesel sanatı yapılmıştır.

Atlas-ı zerrîn giyer ise hımâr

Harlıgından hiç çıkar mı ol iy yâr (114)

Ey padişah, kabiliyet kutsal bir feyzdir. Her şeyde Allah dilediğini yapar. (İbrahim, 14/27) denilerek İbrahim süresinden alıntı yapılarak iktibâs sanatı yapılmıştır.

Feyz-i akdesdendir isti'dâd şehâ

Cümle şey **yef'alu'lullâh mâ-yeşâ** (108)

Sen eski yâre sefer eyle zira “vatan sevigisi imandandır” hadisisine yer verilmiş ve yine iktibas sanatı yapılmıştır.

Di sefer eyle kadimî yâre sen

Zîrâ **imândan durur hubbu'l-vatan** (189)

Aşağıdaki beyitlerde şair, “Âşıklar arasına darağacı dikeyim. Ben de orada Mansur gibi asılayım.” diyerek Mansûr’un asılması vakasına gönderme yaptığı ve Mecnûn’un Leylâ’ya olan aşkının hatırlatıldığı beyitle telmih sanatına yer vermiştir.

Dikeyin ‘âşıklar içre dahı dâr

Asılayın ben ana Mansûrvâr (221)

Ger heme yârün senün Mevlâ ola

Hem-çü Mecnûn külli şey Leylâ ola (148)

Şair, neyin sürekli olarak inleme sebebini kamışlıktan ayrılmasına bağlayarak hüsn-i talil sanatı yapmıştır.

Düşdügiçün nây neyistândan cüdâ

Vay vay idüp inleridi dâ'imâ (184)

Aşağıdaki beyitte “Şarap sensin, kadeh sensin, şarabı sunan sensin. Daima sen görürsün, sen söylersin.” diyerek aralarında anlam ilişkisi olan “sâkî, câm, müdâm” kelimeleri bir arada kullanılarak tenâsüb sanatına yer verilmiştir. Ayrıca “müdâm” kelimesini hem “şarap” anlamında hem da “sürekli, devamlı” anlamında kullanarak cinas yapılmıştır.

Sakî sensin câm sensin hem müdâm

Sen görürsün sana söylersin **müdâm** (202)

Aşağıdaki beyitlerde şaşkın olmak, hayran olmak gibi insana ait özelliklerin güneş ve mehtap gibi insan dışı varlıklara aktarılmasıyla teşhîs sanatına ve yine insan dışındaki varlıkların konuşturulmasıyla intâk sanatına başvurulmuştur. Ayrıca eserde alegorik hikâyelerin bulunması bu iki edebî sanatın sıklıkla kullanılmasına sebep olmuştur.

Oldı ser-gerdân senünçün âfitâb
 Yüzüne hayrân olupdur mâh-tâb (133)
 Didi hüdhüd togdı yire afitâb
 Yırde gökde kalmadı zulmet sehâb (25)

Aşağıdaki beyite “Senin dolaşma yerin mukaddes gül bahçesidir. Seyir yerin alışık olduğun bostandır.” ifadesinde yalnızca benzeyen ve kendisine benzetilenin yer almasıyla teşbîh-i belîğ sanatına örnek teşkil etmektedir.

Gülsitân-ı kudsdur cevlângehün
 Bûsitân-ı üns durur seyrângehün (139)
 Şairin kendine seslendiği aşağıdaki beyit tecrîd örneği olarak değerlendirilebilir.

Miskin Ahmed bendene nedür vücûd
 Bildüri vir lutf idüp iy bahr-i cûd (14)
 Zehir, panzehir gibi karşıt kavramların bir arada kullanılmasıyla tezâd sanatı yapılmıştır.
 Kimse ide mi **zehr-i tiryâk** cehdile
 Sabr ola mı hîc ber-â-ber **şehdile** (117)

Aşağıdaki beyitte şair, “İy” ünlemiyle nidâ sanatına yer vermiştir.

İy halîm u **iy** ‘alîm dâna-yı râz
İy mucîb u **iy** rakîb ehl-i niyâz (46)

4. Muhteva

Nasihatnamede genel amaç bilgi vermek olduğu için bu tür eserlerde sanat kaidesi güdülmemektedir. “Sanatın sanat için mi, sanatın toplum için mi olduğu tartışmaları devam ededursun nasihat-nâme şairleri, sanatın Allah için olduğunu yazdıkları eserlerle ortaya koydukları gibi bunu ayrıca dile getirmişlerdir.” (Emiroğlu 2010: 13) Bu nasihatname de esas itibariyle sanat yapmak amacı gütmeyen bir eserdir. “Genellikle mesnevi nazım şeklinin tercih edildiği pend-nâme niteliğindeki eserler dinî, tasavvufî ve ahlakî-didaktik karakter taşırlar. Belki de bu özelliklerinden dolayı mesnevî tarzındaki pend-nâmelerde önce tevhid, münacaat, na’t ve dönemin padişahına övgü bulunur.” (Erenoğlu 1997:1) Klasik mesnevilerde görmeye alışık olduğumuz besmele ile başlangıç, tevhid, münacaat gibi bölümlere bu eserde yer verilmemiş ve doğrudan okuyucuya nasihatle başlanmıştır. Bu durum aynı zamanda eserin baş kısmının eksik olabileceği ihtimalini de doğurmaktadır.

Şöyle bil iy tâlib-i esrar-ı yâr
 İy habîb iy râgıb-ı güftâr-ı yâr (1)

Ma’rifet deryâsıdur bil küll-i ‘amîk
 Kimse pâyân bulmaz ana iy şefik (2)

İdemezsen gavs girme sen ana
 Gark olursın şöyle bil didüm sana (3)

Eserin 13. beytinde müellif, “Miskin Ahmed” diyerek kendine seslenmiş ve sonrasında yine kendi nefsine yönelik nasihatlere yer vermiştir.

Miskin Ahmed bendene nedür vücûd

Bildüri vir lutf idüp iy bahr-i cûd (14)

Mâ vü menlikden anı eyle halâs

Hazzretün katında ola tâ ki hâs (15)

20-37. beyitlerde hüthüt kuşunun başından geçen alegorik hikâyeye yer verilir. “*Alegori, bir olay, nasihat, dilek veya düşünceyi, başka varlıklar vasıtasıyla ve onlara ait özelliklerle “boyayarak” anlatmaktır.*” (Coşkun 2006: 58) Hikâyeye göre yolculuğa çıkan hüthüt kuşu bir gece baykuşlara konuk olur. Sabah olunca yoluna devam etmek isteyen hüthüte, baykuşlar izin vermezler. Yeryüzünün karanlık olduğunu, bu şekilde yolculuk yapılamayacağını söylerler. Hüthüt ise güneşin doğduğunu, etrafın aydınlandığını, yolculuk vaktinin geldiğini belirterek ayrılmak üzere baykuşlardan izin ister. Baykuşlar gece görebilen kuşlar olduklarından etrafın karanlık olduğu konusunda ısrar ederler. Hüthütün bu karanlıkta nasıl gördüğünü söyleyip onun gitmesine izin vermek istemezler. Hüthüt de onların ısrarına rağmen gitmek ister. Bunun üzerine öfkelenen baykuşlar hüthütün yalan söylediğini iddia ederler ve içlerinden biri tırnağını hüthütün gözüne batırır. Hüthütün gözlerinden kan akar ve gözü kör olur. Hüthüt, baykuşlara kendisinin de onlar gibi kör olduğunu söyler. Hikâye, baykuşların hüthüte artık bundan sonra kendileriyle beraber kalmaları gerektiğini söylemeleriyle son bulur.

Didiler kim geldün evden şimdi sen

Ol bizümle bunda dâ'im sag esen (37)

Şair, 38-50 beyitleri arasında kuşlar üzerinden okuyucuya nasihatlerle devam eder. Baykuşlara yakın olunmaması gerektiği, bülbül ile baykuşun aynı kafeste olamayacağı, her zaman mahcubiyetle konuşmamak gerektiği, arif kişilerle sohbet edilmesi vs. beyitlerle devam eder.

Key sakın ebvâma olma sen karîn

Şâhile tâ kim olasın hem-nişîn (40)

Sohbet itme mahcûbile bir nefes

Bülbülile bûm olmaz hem-kafes (41)

‘Ârifile sohbet eyle rûz u şeb

Tâ ide dâ'im tecelli sana Rab (42)

Benlikten uzaklaşmak, Allah'a yakınlaşmak için yakarı içeren beyitlerden sonra eserde bulunan ikinci alegorik hikâyeyi oluşturan beyitler sıralanır. Hikâyeye göre; güneşe tapan zayıf, güçsüz bir canavarcık vardır. Diğer canavarlar onun gece gündüz güneşe ibadet etmesinden rahatsız olurlar ve onu bu davranışından vazgeçirmek isterler. Eğer vazgeçmezse kendisine eziyet edeceklerini bildirirler. Canavarcık ne yaparlarsa yapsınlar asla güneşe tapmayı terk etmeyeceğini belirtir. Onun uğruna seve seve seve canını feda edebileceğini dile getirir. Canavarlar ne kadar uğraşsalar da canavarcığı güneşe tapmaktan vazgeçiremezler. Bunun üzerine canavarcığı öldürürler. Ölüsünü bir taş üzerine bırakıp giderler. Şair, aslında canavarcığın mesut olduğunu, taptığı güneş uğruna can vermenin gerçekte onu ne kadar mutlu ettiğini ifade eden beyitler ile bu kısa hikâyeyi sonlandırır.

Sandılar kim ana itdiler cefâ

Bilmediler k'ana virdiler safâ (69)

Câneverler ol ne zevke irdüğün
Bilselerdi ne safâlar sürdüğün (70)

Öleyidi cümlesi gayzdan hemân
Vireleridi hasedden baş u cân (71)

Şeyh Cüneyd'e övgü içeren beyitten sonra açgözlülüğü konu alan bir diğer alegorik hikâye yer alır. Kahramanları hüthüt ile karga olan hikâye;

Bundan a'ceb bir hikâyet ideyin
Ben letâifden rivâyet ideyin (79)

beytiyle başlar. Karga, başında altın taç olan iyi giyimli bir hüthüt görür. Her ikisinin kuş olmasına rağmen bir kendi hâline bakan, bir de hüthüte bakan karga bu duruma oldukça şaşır. Hemen hüthüte bu taç ile giysiyi nereden bulduğunu sorar. Hüthüt, padişahlara haberler ilettiğini ve karşılığında bu ihsanları gördüğünü söyler. Hüthütün hâline özenen karga onun gibi olmak için yola koyulur. Sultanın sarayına ulaşır. Hüthüt gibi altın taç ve giysi alacağını zannederek ötmeye başlar. Padişahın hizmetkârlarından biri karganın sesini işitir. Hemen eline okla yayını alır ve zavallı kargayı oracıkta helak eder.

Konu bakımından Şeyhî'nin *Harnâme* adlı mesnevisi ile benzerlik gösteren bu kısa hikâye, açgözlülüğün zararlarını, dünya malına heves etmemek gerektiğini ifade ederek son bulur.

Kim ki olmaz işe eyleye heves
Olur ol 'âlem içinde hür u has (99)

Zâgveş olmaz ise olma harîs
Alma hırstdan egnüne es-sevbu'l-hamîs (100)

Aynı zamanda 16. yüzyılın önemli eserlerinden olan Güvâhî'nin *Pend-nâme*'sinde de aç gözlülüğün zararlarını dile getiren hikâye yer almaktadır.

İki ulû sığın bir gün turuşup
Begayet cenk iderlerdi uruşup (11a/1)

Götürür dilki miskîni hevâya
Tama' ucından uğradı belâya (11a/10)

Budur kim kim çok tama' eylese hâli
Var azında selâmet ihtimâli (11a/13)

Hırsın insanlara zarar verdiğini, insanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyden uzak durulması gerektiğini, dünyanın faniliği, benlikten uzaklaşılması, yeryüzünde yaratılan her şeyin Allah'ın yüceliğini gözler önüne serdiğini vb. ifade eden şair, okuyucuya doğru yolu göstermeye çalışır.

Hakk'a ulaşmanın his, hayal, akıl, kalp ve ruh olmak üzere beş yoldan geçtiğini belirten müellif, bu beş unsurla ilgili beyitlere yer vererek eserine devam etmiştir.

Sende beş menzil koyupdur Kirdgâr
Anları giç tâ ola Hak âşikâr (155)

Eserinde gurbete düşmenin zorluklarına da değinen şairin, bu durumu özetleyen beyitlerinden birkaçı şöyledir:
Gurbete düşen kişiye her kişi
Yidürürmüş zehrile bişmiş aşı (187)

Kimseyi Hak gurbete düşürmesün
Başına şeytânları üşürmesün (188)

Eserin sonlarına doğru müellif, Hak yolundan ayrılmayan, kalbinin onun sevgisiyle dolmasını dileyen, nefesine uymak istemeyen bir kul olmak için Allah'a yalvaran beyitleri ön plana çıkarır. Allah'ın sıfatlarıyla zenginleştirilmiş ifadelerle bezenen eserde yer yer telmih sanatına başvuran müellif, Hz. Peygamber'e övgü içeren beyitle eseri noktalamıştır.

Rûh-ı a'zam sırr-ı kevneyn Mustafâ
Mazhar-ı esmâ dürr-i bahreyn Mustafâ (240)

5. Çeviri Yazılı Metnin Okunuşunda İzlenen Yöntem

1. Farsça ön eklerin tamamı kısa çizgi (-) ile ayrılmış, Farsça son ekler bitişik yazılmıştır.
2. Birleşik kelimeler kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır.
3. Uzun ünlüler üzerine uzatma (-) işareti konularak gösterilmiştir.
4. Metne yapılmış eklentiler köşeli ayraç [] ile verilmiş veya vezin gereği yapılan hece düşmeleri (‘) işareti konularak gösterilmiştir.
5. Metin oluşturulurken ayetler, hadisler italik olarak yazılmıştır.
6. Metinde yer alan ayet ve hadis, Arapça ve Farsça ibarelerin anlamları sonnotta gösterilmiştir.

6. Çeviri Yazılı Metin

Fa'Öilätün / Fa'Öilätün / Fa'Öilün

274a

1. Şöyle bil iy t̄alib-i esrar-ı yār
İy h̄abīb iy r̄āğīb-ı güftār-ı yār
2. Ma'Örifet deryāsıdur bil küll-i Öamıķ
Kimse p̄ayān bulmaz aña iy şefıķ
3. İdemezseñ ğav's girme sen aña
Ĝarķ olursın şöyle bil didüm saña
4. Ger dilerseñ anda ğavvās olasın
Çok ma'Örif d̄ürlerini bulasın
5. ÖIşķ-ı Ħaķ keştışine gir gir i yār
Eyle seyrānuñile leyl u nehār
6. Bağlama Öaķluñ Öıķāliyle anı
Tā ki seyr etd̄ürde anda ol seni
7. Ger sen ol baħrun içine giresin
Çok ma'Öarif d̄ürlerini bulasın

8. ÓAqluñı o saña olmasunÓıāl
Oldurur bil saña olan pāy-māl
9. Bunları sen hāla der-gūş eylegil
Anuñile Óaqlı ser-hūş eylegil
10. Keşf etdüm şöyle bil iy dil-nüvāz
Remzile ben bunda cümle sırr-ı rāz
11. Şerh itdüm sırr-ı metnin her kitāb
Añladuñsa faşl u faşl u bāb u bāb
12. İy Penāhı vālihānı Óāşıān
V'ey Güvāhı rāz-dānı şādıān
13. Hep sentüñdür āsimān u mihr u māh
Hāzretüñden ğayri yo kimse penāh
14. Miskin Aħmed bendeñe nedür vücūd
Bildüri vir lutf idüp iy baħr-i cūd
15. Mā vü menlikden anı eyle halās
Hāzretüñ atında ola tā ki hās
- 274b**
16. Mā vü menlikden aña itme pāy-māl
Lutf u iħsān it aña yā Ze'l-celāl
17. Maħv eyle mā-sivādan anı sen
Tā ki ğayr ol görmeye yā zi'l-minen
18. Bı-niyāz it anı sen iy bı-niyāz
Mā-sivāña oma albinde niyāz
19. İy yüzi gül zülfi sünbül neyl-i nām
Diñle saña diyeyin bir hoş kelām
20. Ol kelām budur ki bu hüdhüd meger
Bir gün eyledi şafāyile sefer
21. Mihmān oldu bir gice ebvāma ol
Yatdı anda ol gice ol pür-uşül
22. Hoş sabāh irişdi toğdı afitāb
Gök yüzinde almadı hergiz sehāb
23. Diledi kim andan ide intıāl
Didiler bayuşlar iy şāhib-kemāl

24. Şimdi taldı žulmet iş bu yer yüzi
Görmez oldı iş bu demde göz gözi
25. Didi hüdhüd toğdı yire afitāb
Yirde gökde qalmadı žulmet seĥāb
26. Şimdiki vaqt oldı vaqt-i irtihāl
İdeyin qoñ beni bundan intiqāl
27. Didiler yat olmadı vaqt-i sefer
Kimse dimez hiç bunuñ gibi haber
28. Gözlerümüz şimdi görmez hiç nūr
Sen neden gördüñ anı iy gözi kūr
29. Anı görmez bu kadar gözlerde ljm
Sen nice görürsin anı iy leóim
30. Didi hüdhüd görürem anı Óayān
Virürem Óışkıında anuñ baş u cān

275a

31. Didiler baykuşlar iy evi harāb
İderüz biz saña şimdi key Óazāb
32. Zire şimdi taldı žulmet yir tamām
Nūrı görmez şimdiki vaqt hās u Óām
33. Sen görürem didüğüñ vurur dürüg
Sensin iş bu Óālem içre nā-bulüg
34. Biri soqđdı kıynağın gözine anuñ
Gözi qanı aqđdı yüzine anuñ
35. Acısı çıqđdı depesine hemān
Aqđdı ala gözlerinden qara qan
36. Didi qoñ ben dađı oldum rüz kūr
Sizcileyin görmez oldum ben de nūr
37. Didiler kim geldüñ evden şimdi sen
Ol bizümle bunda dā'im sağ esen
38. Fı zubān-ı nūri maqtül hā-kezá
Qālehü fı hālihi yā ĥabbezá
39. Sen dağı iy tāvus-ı bāğ-ı İlāh
İy latıf iy bülbül-i gülzār-ı şāh
40. Key saqın ebvāma olma sen qarın
Şāhile tā kim olasın hem-nişin

41. Şohbet itme maħcūbile bir nefes
Būlbūlile būm olmaz hem-ķafes
42. ÓĀrifile şohbet eyle rūz u şeb
Tā ide dā'im tecelli saña Rab
43. Būm-tabÓ olmañı tā envār-ı zāt
Göresin her şeyde iy mażhar-sífāt
44. ŞemÓveş varlıguñ eyle külli nār
Tā olasin dü cihānda nūr-ı yār
45. Ger vücūduñ cūd idūben viresin
Cāvidāñı sen ĥayāta iresin

275b

46. İy ĥalım u iy Óalıñ dānā-yı rāz
İy mucıb u iy raķıb ehl-i niyāz
47. Bizde ķoma bizligūmūzden eşer
Óışkuña olsun fidā cānile ser
48. Ķoma bizde ĥıç beşerlikden sífāt
Tā görevūz cümle şeyde nūr-ı zāt
49. Bundan eltaf bir ĥaber vardur iy cān
Dost yolında Óışķıle vir baş [u] cān
50. Bir zaÓıfçe cānevercuķ var durur
Āfitāba tapmaķ aña kār durur
51. Ol zaÓıfe didiler Harbā be-nām
Ol güne eyler perestiş şubĥ u şām
52. Cāneverler dutdılar bir gün anı
Didiler kim öldürürüz biz seni
53. Zıire kim sen ĥarķ-ı Óādet eyledūñ
Rūz u şeb şemse Óibādet eyledūñ
54. İdelūm biz saña envāÓ-ı Óazāb
Tā ki senden gide ĥubb-ı āfitāb
55. Didi idūñ ne iderseñüz bugün
Öldürūñ yā yire göme ķoñ dögün
56. Ĥāşa li'llāh kim anuñ terkin uram
Ger hezārān cān ola aña virem
57. Óışķ nārında anuñ ben yanmışam
Ķanlu yaşına gözümüñ ķanmışan

58. Cānumı Óıŝkında odum rāyigān
Tā ki ölem anuñile cāvidān
59. ande basam gördüğüm oldur Óayān
Aña urbān küll ü nās u cümle cān
60. Baña nice ideriseñüz cefā
Anuñiçün olur ol mihr u vefā
- 276a**
61. Anuñiçün baña gelse derd u dāğ
Olur ol benüm atumda verd u bāğ
62. Cāneverler didiler çok söyleme
Saña didük olmaz işi eyleme
63. Yoħsa seni pāre pāre iderüz
Etüñile iti uŝı toylaruz
64. Didi idüñ her ne iderseñüz bu dem
Yüregümi tolduruñ bu demde dem
65. Ben anuñ terkini hergiz urmazam
Andan özge hiç nesne görmezem
66. Cāneverler defÓi anı dutdılar
Yüzi üstine yire bıradılar
67. Anı bir taş üstüne berkitdiler
İti güne arŝu oyup gitdiler
68. Masüdü ol miskinüñ hod oldu
MaÓŝüası arŝusunda öldi
69. Óandılar kim aña itdiler cefā
Bilmediler k'aña virdiler safā
70. Cāneverler ol ne zeve erdüğün
Bilselerdi ne safālar sürdüğün
71. Öleyidi cümlesi gayzdan hemān
Vireleridi ĥasedden baş u cān
72. Bunı daħı böyle didi ŝeyħ ŝehāb
YecÓala'llāhu lehu'l-ħuldi'l-meāb⁴
73. Nitekim ŝeyħ-i ŝuyüh-ı asfiyā
Mutedā-yı evliyā vü etiyā
74. Ĝavŝ u evtād ŝeyħ Cüneyd ol nūr-ı baħt
Mesnedi ehl-i tariat utb-ı vat

75. Ol rahîk-i vuşlet için oldu mest
Kalmadı kıatında anuñ hest u pest

276b

76. Mest oluben didi şāhān-1 cihān
Bilselerdi bizi anlar bī-gümān
77. İş bu tāk [u] hırka içre pādīşāh
Olduğumuzı olar bī-iştibāh
78. Leşkeriyle bize olar kalayıdı
Yā hasedden cümlesi öleyidi
79. Bundan aÖceb bir hīkāyet ideyin
Ben letāifden rivāyet ideyin
80. Der-kenār-1 sāhilün der yār-1 çin
Var idi bir zāğ-1 hārīş dāne-çin
81. Nā-gehān bir hüdhüdi bā-tāk u zer
Gördi kim giymiş kıabā-yı Şūster
82. Didi iy hüdhüd bu tāk u bu kıabā
Saña kıandan erdi di iy müctebā
83. Sen gānşin der-cihān bā-tāk u zer
Ben yürürem hor müflis bī-güher
84. Cümlemüzün ismi bizüm kışdurur
Bu kıafāvüt bizlere nā-hoşdurur
85. Didi hüdhüd ben seferler eyledüm
Pādīşālara haberler eyledüm
86. Vaşf-1 cān me-rā sūy-1 canān mī bered
Kıśśāhā pīş-i Süleymān mī bered
87. Lā-cerem virildi baña tāk-1 zer
Egnüme dahı kıabā-yı Şūster
88. Zāğ-1 miskine çün erdi bu haber
Diledi kim ol dahı ide sefer
89. Lā-cerem ol çok seferler eyledi
Diñle ol miskīn soñra n'eyledi
90. Vardı bir sultān sarāyı yanına
Tā ki rāhat ire anuñ cānına

277a

91. Başına t̄ac egnine ide ab̄a
Diyeler uşlar aa kim merab̄a
92. Hüdhdüñ didügiñi yād eyledi
Anda durdı bāng u feryād eyledi
93. İstedi başına anda t̄ac u zer
Egnine zerrin ab̄a ol b̄i-hüner
94. Bir ulām anı işitdi nā-gehān
Aldı def̄i eline t̄ir u keman
95. Bir o ile urdı ol b̄i-āreyi
Topraa düşürdi ol āvāreyi
96. Śındı anuñ uyruıle anadı
Ol zaıfıñ anadı anda anadı
97. Anda anı mūzeler itdi helāk
Oldı küh-ı deşt içinde ara hāk
98. Her ki o Őazm-i sefer beyhüde ide
Ol belā kendüyi ālūde ide
99. Kim ki olmaz işe eyleye heves
Olur ol Őālem içinde hūr u hās
100. Zāgveř olmaz işe olma hāriř
Alma hırşdan egnüñe eř-şevbu'l-hamiş
101. Gerçi hüdhdü zāgile bir cins durur
L̄ik hüdhdü merüb-ı cān ins durur
102. Zāga ařla raūbet itmez ins u cān
Aa olmişdur vatanlar hāk-dān
103. Cümle ins hāyvān-ı nātıdur veli
Baı macüb baıdır durur veli
104. Māl u milke baıdır ider heves
Baıdır zev u şevden her nefes
105. Baıdır ārām-ı cān-ı Őāřıān
Baıdır derd-i derūn-ı řādıān

277b

106. Baıdır mustaraq-ı vaşl-ı hābi
Baıdır dostdan düşübdür ari

107. Eyles isti'ódāda göre her kişi
Rūz u Őebde dürlü dürlü her iři
108. Feyz-i aķdesdendür isti'ódād Őehā
Cümle Şey yef'Óalu 'lullāh mā-yeŐā
109. Zāĝ gibi hākidāne bir nefes
İy bürāder eyleme herĝiz heves
110. Tā ki uralar baŐuňa tāc u zer
Bilūñe baĝlayalar zerrin kemer
111. İns u cin ķatında merĝüb olasın
Ħaķ ķatında daĥı merĝüb olasın
112. Fāni olasın mā-sivādan iy hümām
Dāruñ ola daĥı hem dāru's-selām
113. Hüdühüde zāĝ kaçan ola hem-nişin
Bülbüle ebvām ola mı hiç ķarın
114. Atlas-ı zerrin giyer ise hümār
Ħarlıĝından hiç ķıkar mı ol iy yār
115. Ni'Ómesine bülbülündür gülistān
Beñzeye mi bāng-ı zāĝ-ı hāk-dān
116. Būy-ı cife ola mı Óabher Őemim
Yā ola mı sekbinec Óanber nesim
117. Kimse ide mi zehr-i tiryāk cehdile
Őabr ola mı hiç ber-ā-ber Şehdile
118. Zāĝ-ı müdbir beñzeye mi hüdühüde
Gerçi ol biñ yıl düriŐe cehd ide
119. Benzeye mi yāhüd ebvām bülbüle
Zāĝ-ı müdbir benzeye mi ŐalŐala
120. Sen daĥı iy münker-i ÓuŐŐāķ-ı Őāh
Beñzemezsın anlara bı-ıŐtibāh

278a

121. Mā vü menlik Őaňa olmiŐdur Őanem
Ger iderseñ anı ÓiŐkiyle Óadem
122. Olasın Óāriflerle hem-nişin
Enbiyāya her dem olasın ķarın
123. Zerre miķdār sende senlik ķalmasun
Şöyle ĝitsün kim yine ol gelmesün

124. Çün olasın fâni sen iy hûb cemâl
Olasın mustağrıq-ı baħr-i vişâl
125. Şöyle bil iy nür-ı zât menbaŖ-ı sıfât
Hem senüñ meclândurur bu kâ'inât
126. Sensin olan mazhar-ı envâr-ı yâr
Sensin olan maħzen-i esrâr-ı yâr
127. Hüsünüñ kerrübiler müştâkıdur
Hulkuñuñ rûhâniler Ŗuşşâkıdur
128. Saqf u ahzar sayebânuñdur i şâh
Ferş u ağber mesnedüñ iy pâdişâh
129. Hilm u reföet Ŗilm u hikmet hüy-ı tû
Verd u Ŗanber misk u ezfer büy-ı tû
130. ŖAql u naql u Ŗıřık u şevk ez behr-i tû
Kişver- i dın milk-i İslâm şehr-i tû⁵
131. Enbiyâ vü evliyâ gam-hor-ı tû
Asfiyâ vü asdıķâ dil-dâr-ı tû⁶
132. Sen güneşsin fi'l-haķıķa bil i şâh
Nür-ı zâtsın Ŗayn-ı hürşid-i İlâh
133. Oldı ser-gerdân senüñçün âfitâb
Yüzüñe hayrân olupdur mâh-tâb
134. Sensin iy cân Ŗaks-ı nür-ı Lâ-yezâl
Sensin iy cân mevc-i baħr-i bî-zevâl
135. Sensin olan menbaŖ-ı esmâ-sıfât
Sensin olan matlaŖ-ı envâr-ı zât

278b

136. Rûh-ı aŖzam bil ki nefis-i bî-gümân
Buldı zınet senüñile dü-cihân
137. ŖĀlem-i gayb-ı şehâdetde i şâh
Sensin olan mazharı zât-ı İlâh
138. Ger feriştelere cemâlün göredi
Cümlesi Ŗıřkuñda baş cân viredi
139. Gülsitân-ı qudsdur cevlangehüñ
Büsitân-ı üns durur seyrâñgehüñ
140. Sendedür bilgil murâduñ iy mürid
Oldur aqrab saña min habli'l-varid

141. Maḥv eyle kendüni ḳable'l-memāt
Tā bulasın cāvidāne sen ḥayāt
142. ÓĀrifiseñ saña kāfīdür bu rāz
Ger ḥaḳḳat isterisen ḳo mecāz
143. Mā-sivā-yı eyle terk iy ḥüb-cemāl
Tā göresin sen cemāl-i zi'l-celāl
144. Cān nedür kim aña işār idesin
Yā anuñçün başı ber-dār idesin
145. Giç bu çār u heft u şeşde iy emiñ
Tā ola Óayne'l-Óıyād Óayne'l-yaḳıñ
146. Dü cihāndan fāriğ eyle cān u dil
Hiç dimāguñda ḳoma sen āb u gil
147. Çünki süret ḳalmaya hem cism u cān
Evvel āhir nūr olursın bı-gümān
148. Ger heme yāriñ senüñ Mevlā ola
Hem-çü Mecnün külli şey Leylā ola
149. Mā-sivā olmazise külli Óadem
Rāh-ı Óışḳa küfr ola urmaḳ ḳadem
150. Ger olursa mā-sivā külli fenā
Bulasın Ḥaḳdan ebed Óayn-ı beḳā
- 279a**
151. Varlıguñdan çıḳmayınca piş-i dost
Ḳaçan olursın be-küllü ḥiş-i dost
152. Ger ser-i mū-yı hestden bāḳı ola
Senüñ işüñ mest-i müştāḳı ola
153. Sāyeveş etsün seni kim āfitāb
Hiç ol va'llāhu aÓlem bi's-savāb
154. Maḥfiyise ger saña rāh-ı İlāh
Ḳalbüñ içinden gider bul Ḥaḳḳa rāh
155. Sende beş menzil ḳoyupdur Kirdgār
Anları giç tā ola Ḥaḳ āşıḳār
156. Evveli ḥisdür ikincisi ḥayāl
ÓAḳl üçünci k'oldurur šāhib-kemāl
157. Ḳalb durur dördünci menzil şöyle bil
Rūh beşincidür k'ol durur Ḥaḳḳa zıl

158. Ger dilersen gide senden his hicāb
Göresin dostuñ cemālin bî-nikāb
159. Hissi terk id evvelā soñra hayāl
Soñra Őaqlı eyle terk iy pür-kemāl
160. Soñra kalbūñ dañı soñra cānuñı
Terk eyle bulasın cānānuñı
161. Ger bu bişden taşra baśasın kadem
Gör ne Őayne'l-Őayān Őayn-ı kıdem
162. Seni senliksüz göresin iy civān
ŐAql u cānı göresin bî-Őaql-ı cān
163. ŐAyn-ı semŐuñ ğayr-ı Őayn-ı semŐ ola
Tefrikuñda cümle cemŐ-i cemŐ ola
164. Külli aŐzāñ semŐola başır
Küll ü külliyle göresin iy emir
165. Ger dirisen bu nice menbaŐ durur
Kıśşa bî-yubsir u bî-yesmaŐ durur

279b

166. Yağmayınca senlügüñi nār-ı yār
Zāhir olmaz saña hiç dıdār-ı yār
167. Varlıguñdan çıkmayınca sen tamām
Hiç cevār-ı Hāqqa bulmazsın maķām
168. Senligüñden çıkmayınca sen iy dost
Bil hāķiķat göremezsın rüy-ı dost
169. Ger hicāb olmaya saña āb u kil
Fayy idersin gökleri tayye's-sicil
170. ŐArşa varup anda cevlan kılasın
Kimdüğüñi anda seni bilesin
171. Cümle zerre saña ola āyine
Baķasın andan cemālī āyine
172. Murğ-ı cānuñ āşiyān bāğ-ı elest
Āb-ı engür-ı Huzādan oldı mest
173. Mest oluben kendüzini bilmedi
Yavu kuldı kendülüğün bulmadı
174. Uçdı Őarşdan endi ferişte ķondı ol
Mest oluben yine Őarşa ķondı ol

175. Mestliginden asla hüsyār olmadı
Bunda anuñ hiç kararı kalmadı
176. Zıra aña aşiyāndur lā-mekān
Lā-cerem yine aña olur revān
177. Bülbülün feryādı asl-ı gül durur
Cünbüşi eczānuñ asl-ı gül durur
178. Bir kişiye bende olmağdur vatan
Şöyle bilgil kim eyā simin-zeğan
179. Yegdür olmağdan aña bî-iştibāh
Ġurbet içre ol tüvānā pādişāh
180. Ādeme yirinde yetişmek cefā
Yeg durur Ġurbetde irmekden şafā

280a

181. Ġurbete düşen düşer her mihnete
Gerçi ola ġarğ baħr-i niŖmete
182. Düşdüğün Ġurbete ādem i yār
İki yüz yıl ağladı leyl ü nehār
183. Düşdüğün Ġurbete eltāf-ı nās
Rüz u şeb ağlayup eyler dürlü yās
184. Düşdüğün nāy neyistāndan cüdā
Vay vay idüp inleridi dā'imā
185. Ġurbete düşen kişi hāli budur
Kim elinde seng olur yāķūt [u] dūr
186. Zehr olur şehd u şekker aña hem
İçdügi gözyaşı olur aşı hem
187. Ġurbete düşen kişiye her kişi
Yidürürmiş zehrile bişmiş aşı
188. Kimseyi Ħağ Ġurbete düşürmesün
Başına şeytānları üşürmesün
189. Di sefer eyle kadamı yāre sen
Zıra imāndan durur ħubbu'l-vatan
190. MercîŖ-i eşyā Ħudādur iy şehā
Cümle-i eşyāya oldur müntehā
191. Cān murğına da oldur aşiyān
Ķo mekānı tā bulasın lā-mekān

192. Küllü eşyā saña ola āyine
Ĥaḡ cemalin göresin herāyine
193. Her taraftan göresin envār-ı dost
Žāhir ola saña hem esrār-ı dost
194. Sen hümāsın durduğundur bāğ-ı ḡuds
Key saḡın bu mezbeyle dutma üns
195. Bu muğaylān olmasun seyrāngahuñ
Tā ola gülzār-ı ḡuds cevlangahuñ

280b

196. KaŖbe'yi şineñde penhān eyledüñ
Bū Ŗaceb ḡasd-ı niyābān eyledüñ
197. Āsitānuñda ḡazāyindür defġn
Ne Ŗaceb müflis yürürsin sen ḡazġn
198. Āb-ı ḡayvān senden olur āşikār
Žulmet iḡre gezme şusuz sen i yār
199. Dāruñ iḡre tāliŖ olur āfitāb
Žerre gibi sen gezersin der-seḡāb
200. Dost senüñle sen niḡünsin der-ḡicāb
Göremezsın sendeyiken āfitāb
201. Folu sensin Ŗarş u ferş u nūr u nār
Cümle eşyā senden olur āşikār
202. Saḡı sensin cām sensin hem müdām
Sen görürsin saña söylersin müdām
203. Murğ-ı lāhūtīyedür bu ten ḡafes
Anı kesr itmek durur aña heves
204. Ger şikest ola dene süy-ı ḡafes
Durmaz idi bunda ol ḡiḡ bir nefes
205. Varuridi lā-mekāna şādumān
Anda Ferḡād olur idi cāvidān
206. İy ḡadīm u ḡādir u Ferd u Eḡad
Yok saña Ŗālemde ḡiḡ küfüv eḡad
207. ḡāzretüñdür ḡayb-dān u ḡayb-puş
ḡalbümi Ŗişḡunda itme ḡiḡ boş
208. Ŗişḡunile ḡalbümi sen žinde it
Ŗişḡuñ iḡinde beni pāyende it

209. Her kimesne senden ister milk ü māl
Zerre-i derdüñi it baña nevāl
210. ÓIşık gelincek qalmaz anda mā vü men
Gül gelincek mañv olur yāsemen
- 281a**
211. Çünkü ÓIşık bāzārı ola āşikār
Hoca vü bende bir ola şemsvār
212. Senden özge kimse yoqdur iy Cemil
Yine Óāşık sen sanasın iy Celil
213. Gice gündüz āşikāra o nihān
İsterüm seni dilemezven cihān
214. Olmuşam ben Óāşık u şeydā bugün
ÓĀlem içre key katı rüsvā bugün
215. Hālüm oldı ki Óaceb iş bu zamān
ÓĀşık-ı dīdāruñ oldum ben i cān
216. Çünkü gördi gözlerüm ruhsār-ı māh
Yirügüñi n'eylerem iy pādīşāh
217. Ben gedā Óāşıklarūñdan olmuşam
Sıdıkıle sādıklarūñdan olmuşam
218. Her n'iderseñ bende fermān olmuşam
ÓIşıkınuñ Óıydında qurbān olmuşam
219. Ben göyünmiş miskine yā Zi'l-celāl
Eylegil vaşluñ zülālinden nevāl
220. Yaqayın ben şemÓ-i ÓIşıkı āşikār
Ura ben beni aña pervānevār
221. Dikeyin Óāşıklar içre dañı dār
Asılayın ben aña Mansūr-vār
222. Minber-i ÓIşka şuÓūd eyleyeyin
ÓIşık hūniyle Óālemi toylayayın
223. ÓIşık Zebūrın anda ben Dāvudvār
Okıyayın çarña girsün ne ki var
224. Keşf ideyin ben Hicāzı sırların
Söyleyeyin hem bu silk mesleklerin
225. Ka'ināta düşsün andan ihtirāk
Nār-ı ÓIşka yansun İsfehān Óİrāk

281b

226. Rūmda anı ben ser-āgāz ideyin
Nāleme Őuşşāķı dem-sāz ideyin
227. Zenguleyle eyleyeyin bir nevā
Būlbūlile ķumrı olsun bı-nevā
228. Cümle Őuşşāķı muhayyer ideyin
Nev-rūzı andan muŐabher ideyin
229. Zūhre anı iřidüp dūřsūn oda
Hem ŐUtarid defterin ursun oda
230. Mūřterı ol meclise olsun mūřterı
řems yaķsun anda Őūd u micmerı
231. MaŐrifet baħrinde ğavvās olayın
Bı-nihāyet anda dūrler bulayın
232. Ol maŐrifet dūrlerinden bı-řūmār
İdeyin Őārifler ũstine nisār
233. Kūl ħabıbı eř-salātu ve's-selām
Tā be-gūyem mevlid-i fahrū'l-enām⁷
234. ŐIřķıle iy ħādı-yi Őuşşāķ-ı řāħ
Bunda cemŐ it Őāřıķanı pādıřāħ
235. Mevlid-i sultāna gelsin bu nefes
İşidesin anda sen bāng-ı ceres
236. CemŐ ola tā ki anda ķāfile
Sūy-ı Ħaķķa gidile bı-meřŐale
237. ŐIřķıle āheng-i dil-dār olana
Cānile baş anda āsar olana
238. Anda maķřūd KaŐbe'si ħāřıl ola
Her kimesne aslına vāřıl ola
239. Ħūce-yi kevneyn sultān-ı cihān
Nūrınuñ bir lemŐasıdur dū-cihān
240. Rūħ-ı aŐzam sırr-ı kevneyn Muřtafā
Mazhar-ı esmā dūrri-i baħreyn Muřtafā

Sonuç

Manzum nasihatname edebiyatımızda önemli bir tür olarak yerini korumuştur. Türk edebiyatında müellifi bilinen/bilinmeyen pek çok nasihatname yer almaktadır. Araştırmalar sonucunda yeni örneklerinin ortaya çıkacağı ařıkārdır. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde hacimli bir mecmua iķerisinde

rastlanılan manzum nasihatname de bunlardan biridir.

Müellifin mahlasına yer verilmesine rağmen müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bunun sebeplerinden biri de yüzyılının tam olarak tespit edilememesidir. Nasihatnamede 16. yüzyılın önemli şairlerinden Güvâhî'nin adının geçmesi eserin 16. yüzyıl veya sonrasında yazıldığı ihtimalini güçlendirmiştir. 16. yüzyılı esas alarak yaptığımız araştırmada 74 tane Ahmed isimli şaire rastlanmıştır. Bu da eserin müellifinin tespitini oldukça güç bir hâle getirmiştir.

Oldukça sade ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınan eserde Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinin varlığı tespit edilmiştir. Atasözleri, deyimler, Arapça, Farsça ifadelerin kullanımı esere zenginlik katmıştır.

İnsanlara dünya malına heves etmemek, hırsa kapılmamak, benlikten uzaklaşmak, Allah'a yakınlaşmak; açgözlü olmamak, ariflerle sohbeti cahillerle sohbete yeğlemek, gurbetin zorlukları gibi konulara eserde yer verilmiştir. Sembolik anlatımın hâkim olduğu eser bu yönüyle dikkat çekmektedir.

Eserde üç kısa alegorik hikâyeye yer verilmiştir. Hikâyelerde diyalog tekniği kullanılmıştır. Müellif bu hikâyelerde aradan çekilerek kahramanları konuşturmuş ve yolla metne canlılık kazandırmıştır. Ayrıca hikâyelerin sonunda hikâyenin içeriği ile aynı doğrultuda nasihatlere devam edilmiştir. Konu bakımından çok fazla benzerlik olmamasına rağmen hikâyelerde kahraman olarak kuşlara yer verilmesi Attar'dan aynı adla Gülşehrî tarafından tercüme edilen *Mantıku't-Tayr* ve 16. yüzyılda Derviş Semsî'nin *Deh-murg* adlı eserleri akıllara getirmektedir.

Bu çalışmada müellifi tespit edilemeyen manzum bir nasihatname ele alınmış ve çeşitli yönlerden incelenmiş olup çeviri yazılı metne yer verilmiştir.

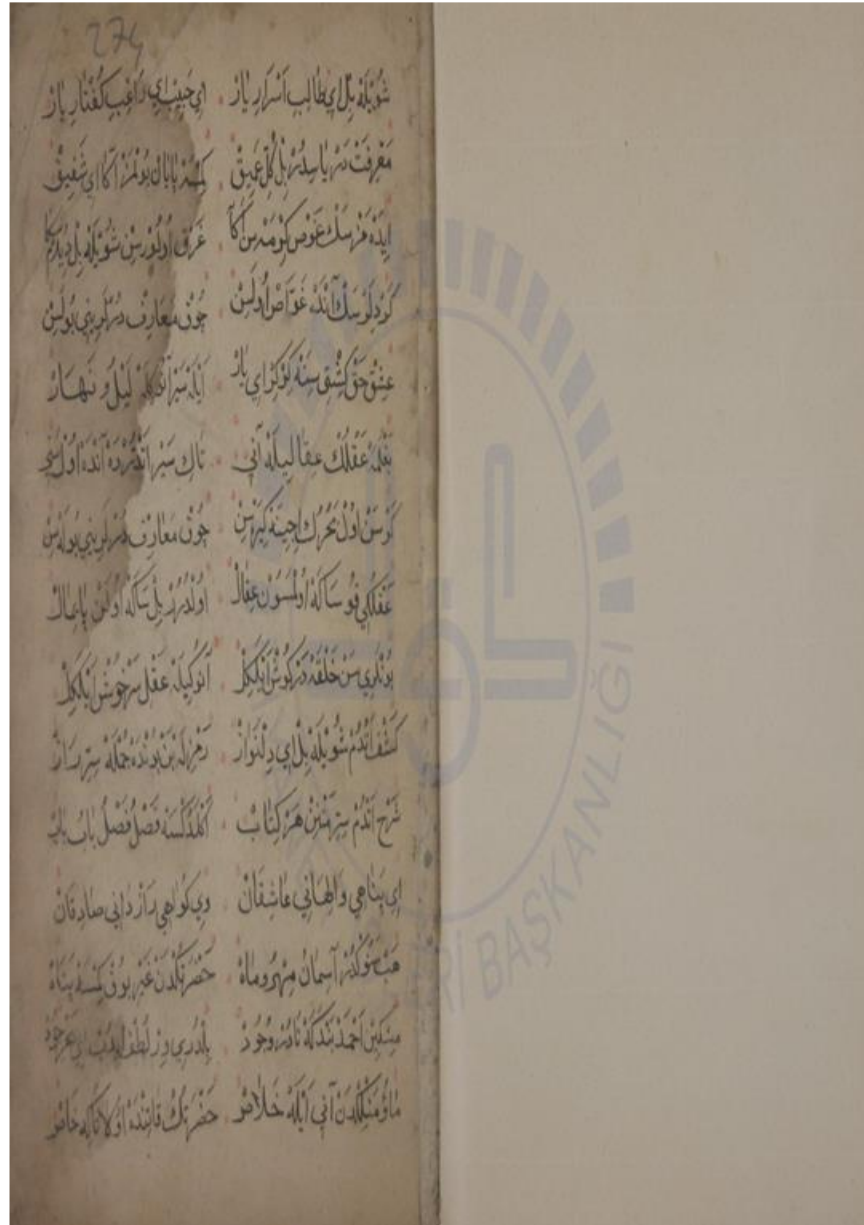
Sonnotlar

1. Ayn on altıncı menziline böyle öldürüldü, ölürken ona “ne güzel” dedi.
2. Canın tarifi beni canana götürür, Süleyman'ın huzurunda kıssalar anlatır.
3. Tabiatın yumuşaklık, merhamet, ilim ve hikmettir, kokun ise gül, anber, misk ve ezferdir.
4. Allah sonsuzluğu onun için sığınmak kıldı.
5. Akıl ve nakil, aşk ve şevk senin içindir; senin ülken din, islam ülkesidir.
6. Nebiler ve veliler senin gamını çeker, halis ve samimi dostlar sana gönül verirler.
7. Dua ve selam söyle ey dostum ki bütün yaratılmışların övücünün doğumunu/mevlidini anlatayım.

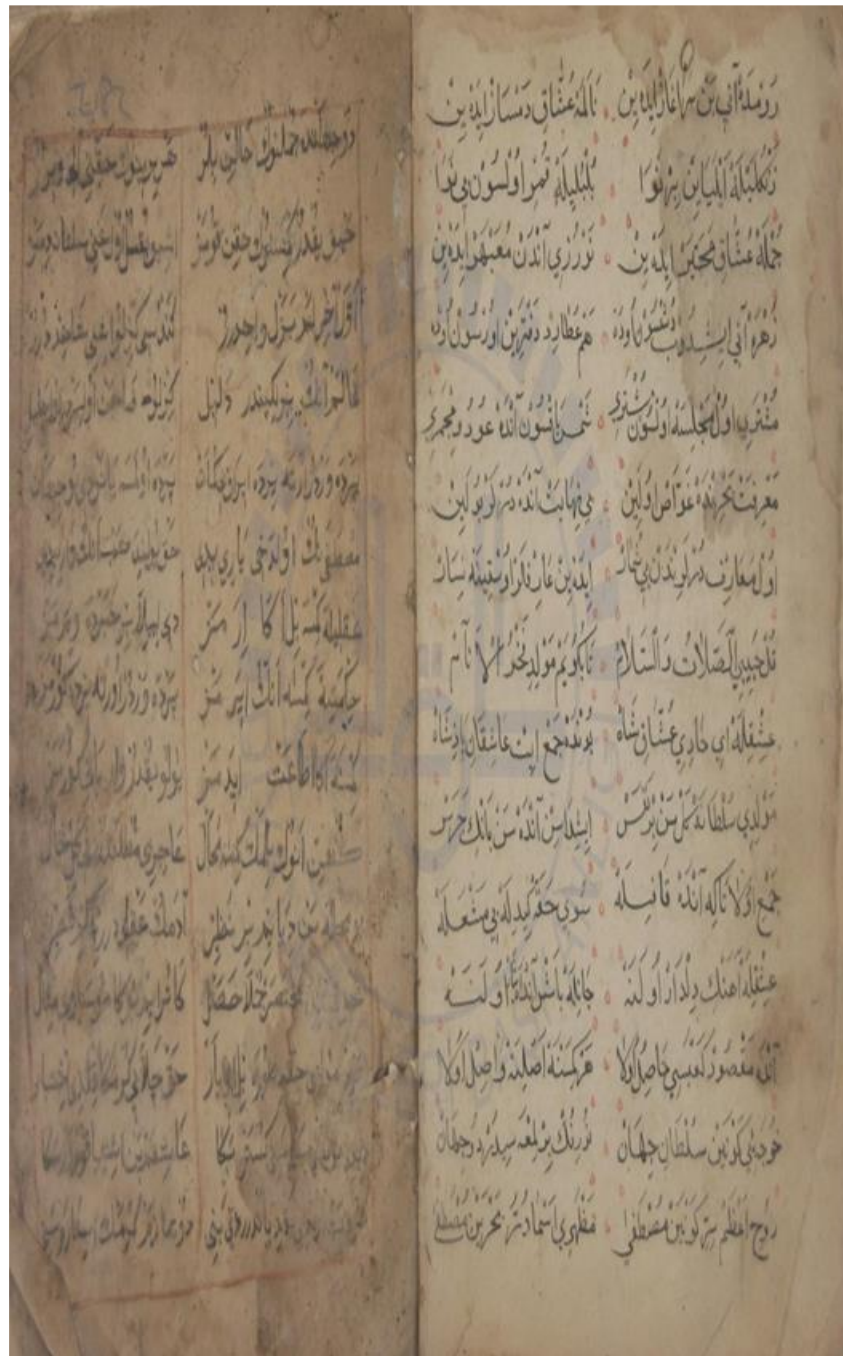
Kaynaklar

- AHMED, <https://teis.yesevi.edu.tr/> (Erişim: 06.09.2023)
- COŞKUN, M. (2006). “Klasik Türk Şiirinde Mürekkap İstiare, Temsili İstiare ve Alegori”. *Bilig Dergisi*, S.38, 58
- ÇAĞRICI M. (2006). “Nasihat”, *İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 408.
- EMİROĞLU, S. (2010). “*Türkçe Manzum Nasihat-Nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ERENOĞLU, D. (1997). “*Pend-nâme Güvâhî (Dil İncelemesi)*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

- KAPLAN, M. (2002). “Türk Edebiyatında Manzum Nasihatname”. *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yay. C. 11, 791-799
- KAPLAN, M. (2001). “Manzûm Nasîhat-nâmelerde Yer Alan Konular”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 133-185.
- KARADÜZ, S. (2000). “Derviş Şemsî'nin Deh-Murg'unun Karşılaştırmalı Metni ve Benzeri Eserlerle Genel Bir Mukayesesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- LEVEND, A. S. (1963). “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 11, 89-115.
- Manzûm Nasihât-nâme*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Demirbaş No: 003715-II.
- PALA, İ. (2006). “Nasihatnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, 410.
- PARLATIR, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yay.
- PARLAKKILIÇ MUCAN, A. (2020). *Türk İslâm Edebiyatında Manzum Nasihatname ve Uralı Ya'kûb Oğlu Hüseyin'in Miftâh-ı Cennet'i*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- PENÂHÎ, <https://teis.yesevi.edu.tr/> (Erişim: 04.09.2023)
- SELÇUK, B. (2015). “Edebî Türler ve Tarzlar” *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Kesit Yay.
- YENİTERZİ, E. (2007). “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler”.

Ek-1:274a

Ek-2: 281b